

REDKOLEGIJOS TRIBŪNA

(Nr.90)

TAUTINIS KOSTIUMAS IR VALSTYBINGUMO ŠIMTMETIS

Vytautas SINICA
Politologas, Redkolegijos svečias

Visai netrukus bus likę metai iki Lietuvos valstybingumo šimtmečio. Seniai apie tai kalbėta, gąsdintasi, bet kaip tas žiemas sniegas vis tiek užklupo netikėtai. Praėjusioji, savo LDDP prigimtimi labai ūkiška Vyriausybė, kurioje niekas nenorėjo švietimo ir kultūros ministerijos, parengė savo esme labai ūkišką valstybingumo šimtmečio minėjimo programą. Švietimo ir kultūros klausimus prioritetais paskelbė ir net šiuos komitetus Seime atskyrę „valstiečiai“ ūkišką programą sumaišė su žemėmis. Tačiau iš šalies žvelgiant į programą ir į jos kritiką atrodo, kad valstybingumo šimtmečio minėjime visi kažkur pametė pačią valstybę.

Išsivaiškiojusios Lietuvos technokratinė programa

Praėjusios Vyriausybės Seimui pristatytoje programoje yra daug gerų dalykų. Ypač bendrojo pobūdžio dalyje daug ir gražiai kalbama apie valstybingumą, jo kūrėjus, tautą. Tačiau jau čia lenda technokratinis požiūris. Štai apie valstybę sakoma, kad ji „visada bus reikalinga kaip žmonių ir bendruomenės bendros veiklos priemonė, nes laikantis demokratinių principų priimti nutarimai apgina pilietį ir individą, nustato bendruomenės raidos prioritetus“. Kitaip tariant, valstybė reikalinga abstrakčios bendruomenės bendrai veiklai ir individų apsaugai.

Visada valstybę kuriant konkreti kultūrinė-politinė bendruomenė - Tauta - čia nefigūruoja. Valstybingumas atsietas nuo valstybę kuriančios tautos valios ir likimo. Išlenda socialdemokratas, liberalus ir nekonkretus vienijanti postmoderni idėja - Lietuva visiems. Tai labai aiški priešprieša Vasario 16-osios Lietuvos kūrėjų logikai, pagal kurią valstybė - ją kuriančios tautos namai ir vienintelė pasaulyje kultūrinio ir fizinio išlikimo erdvė. Šimtmečio programoje, kaip ir strategijoje „Lietuva 2030“, nėra nė žodžio apie tautos išlikimą kaip strateginį tikslą. Skaitant apskritai nepaaiškėja: 1) kokia yra valstybingumo prasmė; 2) ar yra artikuliuotas tikslas išsaugoti Lietuvą kaip nacionalinę valstybę su ją sukūrusia ir joje gyvenančia tauta; 3) kam reikalingas šimtmečio minėjimas ir pagarba valstybės kūrėjams, jei tokio tikslo nėra.

Tokį valstybės, kaip abstrakčių individų abstrakčioje bendruomenėje abstrakčios demokratijos sąlygomis, supratimą atspindi ir Sei-

mo Kultūros ir Švietimo komitetas užkliuvusios šimtmečio programos dalys. Tai - nacionalinio stadiono statybos ir kiti infrastruktūros projektai. „Keliai, aikštės, namai, pastatai, stadionai turėtų būti atskirti nuo to [šimtmečio minėjimo] segmento“, - sakė L.Ruokytė-Jonsson. Aišku, tokia „projektų“ gausi programa atspindi ne tik kūrėjų požiūrį, bet ir nuoširdžias ministerijų ir pavaldžių įstaigų pastangas pasinaudoti programa savo seniai užstrigusiems projektams užbaigti, lėšoms pritraukti. Šimtmečio minėjimas virto paklodės tampymu. R.Karbauskis savo ruožtu programoje pasigedo minkštųjų kultūrinių renginių, koncertų, visos Lietuvos, ne tik Vilniaus, ir visų gyventojų, o ne milijono savanorių įtraukimo. Nors pastabos iš esmės teisingos, technokratinis, valstybingumą tarp eilučių pametantis pateiktosios programos pobūdis nesulaukė „valstiečių“ kritikos. Neuzkliuvo jiems nė lietuvių tautos nebuvimas programoje.

tyvos, vienijami Lietuvos ir išeivijos gyventojai, galiausiai formuojamas modernios ir kūrybingos Lietuvos įvaizdis užsienyje. Kūryba ir dalijimasis apskritai pristatomi kaip pamatinė šimtmečio idėja, beje, pakeičianti nepavykusią „drąsios Lietuvos“ idėją. Kartojama ambicija pritraukti milijoną savanorių, sujungti Lietuvą „jubilinejinių kūrinių tiltu“. Šie kūriniai - „parkų atnaujinimo, medžių sodinimo, mokyklų papuošimo, renginių įgyvendinimo iki kultūrinei veiklai skirtų erdvių įrengimo“. Šventės rezultatas turėtų būti pilietiškai atsakingas visuomenė. Pilietinę atsakomybę esą sukurs prisidėjimas prie švenčių organizavimo ir savanorystė. Visą vainikuoja rodiklis - nieko nerodantis Pilietinės galios indeksas Lietuvoje iki 2020 metų turėtų išaugti penkais procentais.

Tegul skaitytojas atleis už gausias citatas. Jose žavingai atsiskleidžia naująją valdžią nulykę technokratiškumas. Apolitiškai visuomenei bus pasiūlyta padalyvauti „Da-

vo valstybę, ją stiprinti ir užtikrinti jos tęstinumą visoms kitoms kartoms.“ Iš pažiūros tautinės valstybės dvasia alsuojantis sakinyš iš tiesų atstovauja muziejinio tautiškumo logikai. Atkreipkime dėmesį į du dalykus. Pirmia, Lietuva yra lietuvių tautos Tėvynė, o ne valstybė. Nurodoma lietuvių kilmė, bet ne valstybės šeimininko statusas. Antra, Lietuva yra lietuvių kultūros ir kalbos lopšys, o ne namai. Ir vėl nurodoma lietuvių kultūros ir kalbos kilmė, o ne išskirtinis statusas Lietuvos valstybėje. Net ir pavienės nuorodos į lietuvių tautą, kultūrą ir kalbą yra nukreiptos į praeitį, ne į dabartį ar ateitį.

Tai tobulai atitinka dabartinės Europos Sąjungos „vienovės įvairovėje“ vizijos siūlomą valstybių santykį su tautomis. ES siūloma formulė yra puoselėti etninį tautišumą, neteikiant jam jokios politinės reikšmės. Tautos gali rengtis, valgyti, puošti, dainuoti, šokti, švęsti, statyti skirtingai, tačiau privalo supanašėti savo vertybėmis ir

viena ranka remia etninių kultūrų sumuziejimą, o kita siūlo federacijos idėją.

Neatrod, kad Lietuvos politiškai suprastų šią tendenciją ir jos atspindžius savo veiksmuose. Ramūno Karbauskio „tautinio kostiumo visiems“ idėja buvo iškelta būtent valstybingumo šimtmečio programos kritikos kontekste. Galima manyti, kad tai dalis valstiečių šimtmečio minėjimo. Tautinis kostiumas yra puikus dalykas ir toks projektas, vykdomas ne valstybės lėšomis, iš tiesų gali prisidėti prie tautinės tapatybės formavimosi, sukurti sentimentų ir prisirišimą prie tautinės kultūros anksčiau amžiuje. Gėdingas pats faktas, kad šiandien Lietuvoje toks kostiumas neretai pašiepiamas ir kasdienėje sąmonėje siejamas tik su „duokim garo“ tipo renginiais. Tai reikia keisti. Tačiau nėra jokio tiesioginio ryšio tarp tautinio kostiumo ir valstybingumo, kurio šimtmetį švenčiame. Jeigu tautinis kostiumas „valstiečių“ suvokiamas kaip valstybingumo šimtmečio programos dalis, kažkuo prisidedanti prie valstybės kūrimo ir išsaugojimo idėjos suvokimo, tenka nusivilti. Šios funkcijos jis neatliks.

Ką tikrai padarė „tautinio kostiumo vaikams“ idėja, tai privertė dar kartą susirūpinti Lietuvos partinio elito turima valstybingumo samprata. Buvusiems LKP šulams ir jų vaikams, suformavusiems LDDP ir vėliau LSDP branduolį, Lietuva yra ūkis, kurį reikia prižiūrėti, vystant ūkinius projektus. Brauzskas statė elektrines, o Butkevičius norėjo pastatyti stadioną. Liūdna, kad Lietuvos kaip ūkio (ar rinkos) samprata kitais motyvais yra lygiai populiarūs ir politinėje dešinėje, kur net masinė emigracija matuojama „trūksta darbo jėgos“ kriterijais. „Valstiečių“ rinkimų retorika suteikė vilties, kad Lietuvą ir jos gyventojus jie suvokia pirmiausia politiškai - kaip žūtbut išlikti turinčią valstybę ir tik joje klestėti galinčią lietuvių tautą. Tačiau tam būtinas politinis, o ne etnokultūrinis tautos suvokimas. Valstybingumo šimtmetis mini ne lietuvių papročius, kultūrą ir kalbos grožį. Nesinori sutikti, kad jo tikslas yra tik gerai vieningai atšvęsti. Valstybingumo šventės nėra tikslas savaime. Jis skirtas paminėti tautos ir jos priekyje stovėjusių asmenų valią turėti valstybę - ją sukurti, savarankiškai valdyti, ginti, prirėkus dėl jos mirti, kad ją išsaugotume arba atkurtume. Kita vertus, valstybingumo šimtmetis yra ar turi būti įkvėpimas ir pamoka šių nuostatų laikyti ateityje. Nei infrastruktūros projektai, nei lietuvių autorių parodos užsienyje, nei tautinis kostiumas negali to padaryti.

Iššūkis

Gyvename keistu laikotarpiu, kai aidu atkartojant sovietinę istoriografiją nuolatosis mėginama perrašyti XX amžiaus Lietuvos laisvės kovų istoriją. Siūlymai pervadinti K.Škirpos gatvę Vilniuje yra naujausias to pavyzdys. Tokie bandymai „nuvainikuoti“ rezistenciją, kurti fragmentuotą istorinę sąmo-

Dainiaus Labučio nuotr.

Dar geriau išvalstybtą požiūrį atspindi modernus šimtmečio minėjimo interneto svetainės www.lietuva.lt turinys. Svetainė išpūdinga savo šventės interpretacija. Identitetas čia suprantamas kaip minėjimo logotipas (tapatybė kaip *brand'as*), šimtmečio šventės pristatyme visur figūruoja tik „žmonės“ ir niekur „lietuviai“ ar „lietuvių tauta“, švęsti kviečiami taip pat „Lietuvos žmonės“, - terminas, nurodantis politinį objektą, valdinius, o ne suverenų subjektą. Įdomūs faktai apie Lietuvą slepia daugybę keistų detalių. Lietuva čia laikoma Rytų Europa, o štai Lenkija - jau Vidurio. Vasario 16-osios signatarai yra „vizionieriai“, o Baltijos kelias pristatomas tik kaip Gineso rekordas - ilgiausia žmonių grandinė.

Šimtmečio minėjimui žadama sutelkti Lietuvos gyventojus (vėl) ir išeiviją, taip pat didinti socialinę/pilietinę atsakomybę. Tam bus skatinama savanoriška veikla, kuriamos vienijančios šventinės inicia-

rom“ tipo savanorystėje, susitvarkyti aplinką ir pasidžiaugti bendryte su masiškai augančia emigrantų bendruomene. Jokios valstybingumo sampratos, jokios politinės savimonės, jokios (net nebūtinai įtaigios ir įkvepiančios) Lietuvos ateities vizijos, aplink kurią iš tiesų galėtų būti telkiami savanoriai.

Muziejinis tautiškumas

Kiekvienas, skaitęs šimtmečio minėjimo programą, turėtų skubiai prikišti šiam tekstui vieną programos sakinį. Vienintelė išimtis ir lietuvių tautos paminėjimas programoje skamba taip: „Pagrindinė šios sukakties pamoka ateičiai yra ta, kad Lietuvos valstybė yra amžina. Lietuva visada liks lietuvių tautos Tėvynė, lietuvių kultūros ir kalbos lopšys. [...] Valstybės uždutis - telkti ir ginti piliečius. Individas junta poreikį būti ginamas kiekviename visuomenės raidos etape. Kita vertus, pilietis yra įsipareigojęs iškilus grėsmei ginti sa-

politine tvarka. Prieš kelerius metus teko rašyti, kad „federalistai ramina nacionalinės valstybės šalininkus tuo, jog „kultūrinės įvairovės išsaugojimas ir puoselėjimas yra vieni iš pamatinių ES principų“. ES tikrai finansuoja etninių vietos kultūrų išsaugojimą, jos pinigais ir deklaratyvia parama džiaugiasi daugelis projektų ir etnografinių muziejų visoje Europoje. Tačiau modernaus tautiškumo esmė yra ne cepelinai ir sutartinės, kurias galima išsaugoti kultūrinio paveldo projektais, o politinis tautų suverenumas. Moderniosios tautos esmė yra politinio suverenumo siekis. Be jo etnokultūrinis tautiškumas yra tik dar viena tapatybė postmodernioje tapatybių įvairovės visuomenėje. Tai puikiai supratusi sovietinė valdžia tarybinėse respublikose vykdė, kaip vėliau parodė istorija, labai sėkmingą grynai kultūrinės tautos kūrimo ir puoselėjimo politiką. Šia prasme istorija kartojasi, kai ES